

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.36-45>

УДК 726.5 (477)

Гнатюк Лілія Романівна

кандидат архітектури, доцент

Національний авіаційний університет, Україна

liliia.hnatiuk@npp.nau.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5853-9429>

НАСЛІДУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ІСТОРИЧНИХ ФОРМ У ФОРМОТВОРЕННІ САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Анотація: у статті проаналізовано наслідування традиційних історичних форм у формотворенні сакрального простору.

Представлено основні приклади світової архітектури, які частково, або повністю копіюють історичні форми.

Репрезентовано розвиток сакральної архітектури епохи модернізму у її наслідуванні.

Представлено феномен сприйняття у певних видимих фігурах предметів вираз більш загальної ситуації, вираз певного типу поглядів або колективних переконань.

Розглянуто використання традиційних форм в модерністській архітектурі, які в той же час не є повною відмовою від модерністських уподобань, але також спробою по новому трактувати геометрію традиційних історичних форм.

Представлено поєднання національного ландшафту та місцевої специфіки та європейських усталених традиційних форм сакрального простору.

Розглянуто протиріччя у сприйнятті сакрального простору та прочитання символіки його змісту.

Також представлено спробу адаптувати принципи модернізму до потреб формотворення сакрального простору, в якому після призупинення історичних знань шукається суть досліджуваного явища, що розуміється як його незмінна риса.

Релігія, мистецтво, наука, мова представлені як форми мислення людини про реальність із формами гносеологічно зрозумілого символу.

Виявлено необхідність враховувати взаємозв'язок між певними формами та повідомленнями, що через них передаються у формотворенні сакрального простору.

Виокремлено символи, що вказують не на сакральну реальність, а на певні інтелектуальні тенденції, соціальні ситуації чи вирази культури.

Ключові слова: формоутворення; сакральний простір; сакральна архітектура; традиція; архітектурний модернізм; символ; мистецтво.

Постановка проблеми.

В час, коли архітектори та теоретики авангардного модернізму проголосили розрив з архітектурними традиціями, майже очевидною відповіддю на такий підхід стало, починаючи з сімдесятих років ХХ століття, все частіше відтворення історичних архітектурних форм [19].

Наступність набула різних форм. Однак найбільш вражаючим виразом протидії було пряме посилення на старі зразки, що полягало в "цитуванні" архітектурних фрагментів або навіть цілих будівель.

Аналіз досліджень та публікацій.

Захоплення продуктами передових технологій можна також сприймати як певну схильність до майбутнього, сучасна людина дивиться на себе у власних продуктах, ототожнює їх і відмовляється від напруженості, що супроводжує традиційний досвід історії [2; 4].

Новий період розпочався з критики рішень в організації інтер'єрів храмів, включених до творів Отто Рудольфа Гофмана (1976), Адольфа Лоренцера (1981, 1984) та Клауса Гамбера (1987), але лише книга Стівена Шлодера принесла позитивну програму. Для Шлодера, а також для таких теоретиків постмодернізму в архітектурі, як Роберт Вентурі, Чарльз Дженкс та Генріха Клоца, будівлі повинні «говорити», що означало враховувати взаємозв'язок між певними формами та повідомленнями, що через них передаються [3; 10; 16; 17].

Мета. Проаналізувати наслідування традиційних історичних форм у формотворенні сакрального простору.

Основна частина.

Яскравим прикладом буквального повторення форми арх. Філіпом Джонсоном стала каплиця Подяки 1976 року в Далласі, штат Техас (рис. 1).

Це надконфесійне місце молитви та медитації нагадує спіральний мінарет у Самарі (Ірак) з 9 століття (рис. 2), але також може викликати в уяві зображення набагато більш ранніх месопотамських зикуратів [6; 7]. У той же час це не є повною відмовою від модерністських уподобань до геометрії, оскільки її можна вважати логарифмічною спіраллю, розтягнутою в просторі [20].

В іншій його споруді - каплиця св. Василя в Університеті св. Томас у Х'юстоні, штат Техас, Джонсон використав золотий купол, що фактично повністю повторює завершення візантійських храмів (рис. 3) [8; 13; 14].

Прикладом найбільш буквальної копії цілої споруди є найбільша церква у світі сьогодні - Базилика Богоматері, в Ясусукро, адміністративній столиці Кот-д'Івуару в Африці (рис. 4). Будівля загальною площею 30 тис. квадратних метрів, зведено П'єром Фахурі, ліванським архітектором, випускником

архітектурної школи Сен-Люк у м. Турне, Бельгія. Взірцем для твору на фоні африканської природи, стала базиліка св. Петра в Римі [11; 12].

Рис. 1. Філіп Джонсон, каплиця Подяки, 1977, Даллас

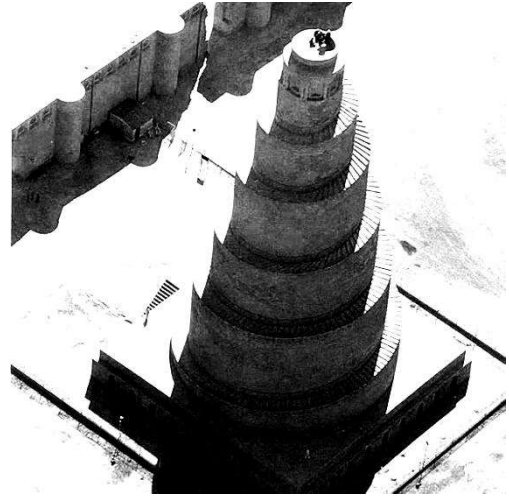

Рис. 2. Мінарет Малвія, Велика мечеть, 848-852 рр., Самара, Ірак

Ініціатором будівництва був президент республіки Фелікс Уфуф-Буанї, який у 1983 році переніс столицю країни з Абіджана в рідне місто Ямбукурро. Будівля, зведена лише за три роки, вартістю перевищувала 300 мільйонів доларів. Наріжний камінь закладено 10 серпня 1985 р., освячено базиліку 10 вересня 1990 р. Папою Іваном Павлом II [15].

Здійснений намір є надзвичайно суперечливим щодо загальної бідності мешканців, що також може здивувати в країні, де кількість католиків серед інших конфесій сягає лише 20%, і вражає тим, що архітектура та оздоблення, а також культурні особливості африканського регіону повністю ігноруються [5].

Численні вітражі демонструють лише європейських святих, а єдиним африканцем є президент Уфуф-Буанї, тринадцятий апостол.

Призначення будівлі було насамперед підкреслити зв'язки між африканською державою та цивілізацією Заходу, а також значною мірою також висловити консервативні та антикомуністичні переконання вищого чиновника [12].

Твір не піддається легким спробам визначити його художню цінність або вирішити, чи належить він до високої чи популярної культури.

Симптомом протидії елітарності модернізму та підвищення художнього рівня популярної культури пересічних людей та народної релігійності, святилище Маріан у Ліцені біля Коніна у Великопольщі, один з найбільших сакральних комплексів Європи (рис.5) [1; 9]. Ця будівля, ще одна споруда,

схожа на собор св. Петра в Римі, стоїть серед полів і лісів сільськогосподарської рівнини в місті з населенням 1,5 тисячі.

Ліцин - вважається центром душпастирської опіки сільських жителів - в даний час приваблює близько мільйона паломників щороку.

Рис. 3. Філіп Джонсон, св. Василя, 1997, св. Університет Томаса, Х'юстон

Рис. 4. П'єр Фахурі, Базилика Богоматері, 1985–1990, Ямусукро, Кот-д'Івуар

Його особливе положення серед польських святих місць зумовлене специфікою польської релігійності, зосередженої на марійських обрядах та культурах [18]. Поширення цього типу релігійності, з якою владу було практично неможливо боротися, стало реакцією на широку систему репресій та обмежень, властивих комуністичному режиму. Концепція захисту віри, створена в цих умовах предстоятелем Стефаном Вишинським, передбачала розвиток марійської релігійності як універсальний як для сіл, так і для міст. Вісімдесяти роки ХХ століття, період воєнного стану в Польщі та мобілізація комуністів на захист системи влади, підтвердили правильність цього вибору.

Паломницький рух, який на той час розвинувся в Польщі, також сприяв розвитку культового центру в Лічені та дав можливість у наступні роки збирати кошти на будівництво нового храму, освяченого в червні 2004 року.

Сакральна споруда викликає застереження серед архітектурних критиків, журналістів та освічених людей, які не розуміють її традиційних припущень та символіки. Це нагадує церкву св. Сімейства (Sagra da Familia) у Барселоні за проектом Гауді, який Ніколаус Певснер трактував як вираз варварства в архітектурі [20].

Храм в Ліціні - це величезна тринавна базилика (300 тис. метрів), зовні покрита позолоченим куполом. Фронтальна висота, шириною 162 метри, по центру - колонада. Застосування залізобетону як будівельного матеріалу дозволило відхилитись від канонічних форм: колони фасаду та інтер'єру надзвичайно стрункі, а в поперечних склепіннях нави та проходів замість опуклих ребер - зазори.

Тонкість колон, жовта клінкерна цегла та мотив зернових колосків, що повторюються у всьому храмі, за словами автора проекту Барбари Білецької, - посилення на сільськогосподарський характер ліченської землі.

Рис. 5. Барбара Білецька, Маріанська святиня, Ліцин, Польща, 1994–2004

Набір форм у стилі бароко-класицизму обрано священником Євгенієм Макульським, ініціатором будівництва, як найбільш відповідний смакам паломників, які відвідують це місце.

Прийняті припущення послідовно впроваджуються в оздоблення храму, серед яких увагу привертають кількаметрові кришталеві канделябри.

В околицях сакрального комплексу є безліч орнаментів, скульптур та пам'ятників, що стосуються польських релігійних традицій та створюють своєрідний релігійний парк для відпочинку.

Як і у випадку в Ямусукро, складається враження, що сакральний комплекс в Ліцині - це не лише прояв несмаку, а свідоме художнє протиставлення моделям модернізму.

Неоднозначність будівлі посилюється атмосферою комерціалізації релігії, яку створюють магазини з дивовижними сувенірами та незліченними барами швидкого харчування.

Висновок: Виявлено не поодинокі випадки використання традиційних історичних архітектурних форм сакральної архітектури: від повної тотожності до часткового копіювання окремих елементів.

Визначено необхідність враховувати взаємозв'язок між певними формами та повідомленнями, що через них символічною та мистецькою мовами передаються у формотворенні сакрального простору. Повторне відкриття цінності орієнтації на церкву допомогло б повернути духовність, яка охоплює вимір творіння. Складна доля сакральної архітектури ХХ століття залишається предметом подальших досліджень та міркувань.

Література

1. *Barbara Bielecka*, Świątynia Matki Bożej Licheńskiej, Wrocław. 2004.
2. *Cezary Wąs*, Sacrum w architekturze, „Architectus”, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej. 2002. s. 39–48.
3. *Cezary Wąs*, Symbolika czasu w architekturze sakralnej. Elżbieta Przybył Religia wobec historii, historia wobec religii, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2006, s. 437–447.
4. *Damian Prelovsek*, Plečnikowa sakralna umetnost, Koper, Ognjisce 1999.
5. *Dominique Delaunay, Maurice Culot, Mart in Meade*, Dom Bellot, moine-architecte 1876—1944, Institut Francais d'Architecture, Norma, Paris 1996.
6. *Edwin Heathcote*, Imre Makovecz. The Wings of Soul, Academy Editions, London–Chichester 1997.
7. *Edwin Heathcote*, Iona Spens, Church builders, Academy Editions, London – Chichester 2001.
8. *Franz Schultze*, Philip Johnson. Leben und Werk, przeł. Alfred A. Knopf, Springer-Verlag, Wien. 1996. s. 381.
9. *Katarzyna Marciniak*, Licheń i jego świat, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 1999.
10. *Liliia Gnatiuk*, Metal and iron construction in sacral space shaping / L. Gnatiuk, H. Novik, M. Melnyk // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. - 2020. - V. 953(1). - P. 10 DOI: 10.1088/1757-899X/953/1/012078 ISSN: 1757-8981
11. *Liliia Gnatiuk*, AESTHETICS SHAPING SACRED SPACE/ *Gnatiuk L., Terletska M.* // Theory and practice of design. Collection of scientific papers. – Issue 11. Technical aesthetics. – K.: NAY, 2017. – С. 42–56.

12. *Nnamdi Elleh*, Examining the Aspiration of Modern Architecture In East Africa around Independence. Conference Proceedings: Modern Architecture In East Africa around Independence, Dar es Salam (Tanzania). s. 36–38.

13. *Peter Blake*, Philip Johnson, Birkhäuser-Verlag für Architektur, Basel–Berlin–Boston 1996. s. 151–153.

14. *Philip Johnson, Richard Payne, Hilary Lewis, Stephen Fox*, The architecture of Philip Johnson, Bulfinch Press, Boston–New York–London. 2002. s. 329.

15. *Popiel Jan SJ*, Sakralny wyraz dawnych i współczesnych form architektury sakralnej, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 3, 1984, s. 225–229.

16. *Randall S. Lindstrom*, Creativity and contradiction. European churches since. 1970, Foreword by Robert H. Schuller, American Institute of Architects Press, Washington D.C. 1988.

17. *Rudolf Schwarz*, The Church Incarnate, the Sacred Function of Christian Architecture, Henry Regnery Company, Chicago 1958. s. 76–155.

18. *Steven J. Schloeder*, Architecture in Communion. Implementing the Second Vatican Council through Liturgy and Architecture, Ignatius Press, San Francisco 1998. s. 48–225.

19. *Гнатюк Л.Р.* Протиріччя у формуванні художнього образу сакрального простору в архітектурі ХХ століття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. – Вип. 56. – К.: КНУБА, 2020. – С. 17–31.

20. *Гнатюк Л.Р.* Роль мистецтва та символу у формуванні сакрального простору. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. – Вип. 58. – К.: КНУБА, 2021. – С. 26–42. DOI: 10.32 347/2077-3455.2020.58.32-47

References

1. *Barbara Bielecka*, Świątynia Matki Bożej Licheńskiej, Wrocław 2004. (in Polish).

2. *Cezary Wąs*, Sacrum w architekturze, „Architectus”, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, 12, 2002, 2, s. 39–48. (in Polish).

3. *Cezary Wąs*, Symbolika czasu w architekturze sakralnej, [w:] Elżbieta Przybył (red.), Religia wobec historii, historia wobec religii, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2006, s. 437–447. (in Polish).

4. *Damian Prelovsek*, Plečnikowa sakralna umetnost, Koper, Ognijsce 1999. (in Polish).

5. *Dominique Delaunay, Maurice Culot, Mart in Meade, Dom Bellot, moine-architecte 1876—1944*, Institut Francais d'Architecture, Norma, Paris 1996. (in France).
6. *Edwin Heathcote*, Imre Makovecz. *The Wings of Soul*, Academy Editions, London—Chichester 1997. (in English).
7. *Edwin Heathcote*, Iona Spens, *Church builders*, Academy Editions, London – Chichester 2001. (in English).
8. *Franz Schultze*, Philip Johnson. *Leben und Werk*, przeł. Alfred A. Knopf, Springer-Verlag, Wien. 1996. s. 381. (in German).
9. *Katarzyna Marciniak*, Licheń i jego świat, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 1999. (in Polish).
10. *Liliia Gnatiuk* Metal and iron construction in sacral space shaping / L. Gnatiuk, H. Novik, M. Melnyk // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. - 2020. - V. 953(1). - P. 10 DOI: 10.1088/1757-899X/953/1/012078 ISSN: 1757-8981 (in English).
11. *Liliia Gnatiuk* AESTHETICS SHAPING SACRED SPACE/ *Gnatiuk L., Terletska M.* // Theory and practice of design. Collection of scientific papers. – Issue 11. Technical aesthetics. – K.: NAY, 2017. – C. 42–56. (in English).
12. *Nnamdi Elleh*, Examining the Aspiration of Modern Architecture In East Africa around Independence. Conference Proceedings: Modern Architecture In East Africa around Independence, Dar es Salam (Tanzania), 27–29.06.2005. s. 36–38. (in English).
13. *Peter Blake*, Philip Johnson, Birkhäuser-Verlag für Architektur, Basel–Berlin–Boston 1996. s. 151–153. (in German).
14. *Philip Johnson, Richard Payne, Hilary Lewis, Stephen Fox*, *The architecture of Philip Johnson*, Bulfinch Press, Boston– New York–London. 2002. s. 329. (in English).
15. *Popiel Jan SJ*, Sakralny wyraz dawnych i współczesnych form architektury sakralnej, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 3, 1984, s. 225–229. (in Polish).
16. *Randall S. Lindstrom*, *Creativity and contradiction. European churches since 1970*, Foreword by Robert H. Schuller, American Institute of Architects Press, Washington D.C. 1988. (in English).
17. *Rudolf Schwarz*, *The Church Incarnate, the Sacred Function of Christian Architecture*, Henry Regnery Company, Chicago 1958. s. 76–155. (in English).
18. *Steven J. Schloeder*, *Architecture in Communion. Implementing the Second Vatican Council through Liturgy and Architecture*, Ignatius Press, San Francisco 1998. s. 48-225. (in English).

19. *Gnatiuk L.R.* Contradictions in the Formation of the Artistic Image of Sacred Space in XX Century architecture. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja*. Naukovo-tekhnichnyj zbirnyk. – Vyp. 56. – K.: KNUBA, 2020. – С. 17–31. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.17-31>. (in Ukrainian).

20. *Gnatiuk L.R.* The role of art and symbol in the formation of sacred space.. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk. – Vyp. 58. – K.: KNUBA, 2021. – С. 26–42. DOI: [10.32 347/2077-3455.2020.58.32-47](https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.32-47) (in Ukrainian).

Аннотация

Гнатюк Лилия Романовна, кандидат архитектуры, доцент, Национальный авиационный университет.

Наследование традиционных исторических форм в формообразования сакрального пространства.

В статье проанализированы подражания традиционных исторических форм в формообразования сакрального пространства. Представлены основные примеры мировой архитектуры, которые частично или полностью копируют исторические формы. Рассмотрено развитие сакральной архитектуры эпохи модернизма в ее подражании.

Представлен феномен восприятия в определенных видимых фигурах предметов выражение более общей ситуации, как выражение определенного типа взглядов или коллективных убеждений.

Рассмотрено использование традиционных форм в модернистской архитектуре, которые в то же время не является полным отказом от модернистских предпочтений, но также попыткой по-новому трактовать геометрию традиционных исторических форм.

Представлены сочетание национального ландшафта и местной специфики и европейских устоявшихся традиционных форм сакрального пространства.

Рассмотрены противоречия в восприятии сакрального пространства и прочтения символики его содержания.

Также представлена попытка адаптировать принципы модернизма к потребностям формообразования сакрального пространства, в котором после приостановления исторических знаний исследуется суть изучаемого явления, понимаемой как его неизменная черта.

Религия, искусство, наука, речь представлены как формы мышления человека о реальности с формами гносеологически понятного символа.

Выявлена необходимость учитывать взаимосвязь между определенными формами и сообщениями, через них передаются в формообразования сакрального пространства.

Выделенные символы, указывают не на сакральную реальность, а на определенные интеллектуальные тенденции, социальные ситуации или выражения культуры.

Ключевые слова: формообразование; сакральное пространство; сакральная архитектура; традиция; архитектурный модернизм; символ; искусство.

Abstract

Liliia Gnatiuk, PhD in Architecture, Associate Professor, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

Inheritance of traditional historical forms in the formation of sacred space.

The article analyzes the imitation of traditional historical forms in the formation of sacred space. The main examples of world architecture are presented, which partially or completely copy the historical forms. The development of the sacred architecture of the modernist epoch in its imitation is represented. The phenomenon of perception in certain visible figures of objects is an expression of a more general situation, an expression of a certain type of views or collective beliefs.

The using of traditional forms in modernist architecture is considered, which at the same time is not a complete rejection of modernist preferences, but also an attempt to reinterpret the geometry of traditional historical forms.

The combination of national landscape and local specifics and European established traditional forms of sacred space is presented.

Contradictions in the perception of sacred space and reading the symbolism of its content are considered.

An attempt is also made to adapt the principles of modernism to the needs of the formation of sacred space, in which, after the suspension of historical knowledge, the essence of the phenomenon under study is sought, which is understood as its invariable feature. Religion, art, science and language are presented as forms of human thinking about reality with forms of epistemologically understandable symbol.

The need to take into account the relationship between certain forms and messages that are transmitted through them in the formation of sacred space.

Symbols pointing out not certain sacred reality, but certain intellectual tendencies, social situations or expressions of culture are singled out.

Key words: formation; sacred space; sacred architecture; tradition; architectural modernism; symbol; art.